

Emelt érettségi témakörök 2022. 12. tétel

- a) Témakör: Művek a magyar irodalomból II.
Választható szerzők
- b) Téma: **Pilinszky János**
- c) 12. tétel Jelképek és motívumok Pilinszky János *Szálkák* című kötetében

Idézet

„Ha megkérdeznék, mi is az én költői nyelvem, igazság szerint azt kellene válaszolnom: valamiféle nyelv nélkülség, valamiféle nyelvi szegénység. Az anyanyelvet édesanyám szerencsétlenül járt, beteg nővérétől tanultam, aki alig jutott túl a gyermeki dadogáson. Ez nem sok. Persze a világ ehhez hozzátett ezt-azt, teljesen taláalomra, véletlenszerűen, nagyon különböző műhelyekből. Ezt kaptam. S mivel az anyanyelvben épp az a szép, hogy kapjuk, nem is akarunk hozzátenni semmit. Ezt sérelmesnek éreznék. Olyan lenne, mint szépíteni a származásunkat. Viszont a művészetben az ilyen szegény nyelv is — ezt a szegények büszkeségével kell hogy mondjam — megváltódhat. A művészetben a siketek hallanak, a vakok látnak, a bénák járnak., minden fogyatékoság teremtő és magasrendű erővé válhat.”
Pilinszky-interjú Élet és irodalom. Idézi Domonkos Mátyás (1972) *Senkiföldjén* in. Tiszatáj Elérhető: http://tiszataj.bibl.u-szeged.hu/7408/1/tiszataj_1972_006_072-076.pdf Letöltés ideje: 2021. 12. 31.

„Költő vagyok és katolikus” Pilinszky János (1921 – 1981)

- Budapesten született (anyja és nagynénjei)
- a budapesti piarista gimnáziumban érettségizett
- először jogot hallgatott, majd magyar és olasz irodalmat, művészettörténetet, (nem diplomázik)
- **Verspublikációk:** 1938-tól *Magyar Csillag* (Illyés Gyula) 1941–44 között az *Élet* c. katolikus folyóirat (Thurzó Gábor), itt segédszerkesztő is, *Újhold* (Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs)
- 1944 őszén hívták be katonának, a koncentrációs táborok megrendítő hatással voltak rá
- 1957-től az *Új Ember* c. katolikus hetilap munkatársa – itt jelennek meg rövid, de mélyértelmű és tökéletes stílusú rövidesszéi
- **Díjai:** 1947. Baumgarten-díj, 1971. József Attila-díj, 1980. Kossuth-díj
- **Párkapcsolatok:** 1955. Márkus Anna – rövid házasság, 1970-es évek eleje: Jutta Scherrer – párkapcsolat, 1980. Ingrid Ficheux francia zongoraművész – házasság
- váratlanul halt meg 1981-ben
- **Utazások:** 1947–48- Róma, Svájc, 60-as évektől: Anglia, Amerika, Franciaország – Pierre Emmanuelnél, később Jutta Scherrernél száll meg

Kötetei:

Trapéz és korlát (1946)

- három ciklusba rendezte a verseket
- **klasszikus vershagyományok:** világos, logikus versszerkezet, klasszikus rím, ritmus, versmondatok zeneisége (főleg jambusok), egyéni, pilinszkys motívumok megjelenése
- **Cikluscímekkel azonos verscímelek:** *Halak a hálóban* – a sorsnak kiszolgáltatott létező, *Trapéz és korlát* – a kapcsolataiban kiszolgáltatott létező, *Miféle földalatti harc* – saját gondolatainak és érzelmeinek kiszolgáltatott létező

Harmadnapon (1959)

- hosszú időszakot ölel fel (1946-1958)
- az emberiség történelmi útja: szenvedéstörténet – hangsúlyos a **lágerek** történelmi traumájának feldolgozására tett kísérlet
- **Kötet,- és cikluscímekkel azonos verscímelek:** *Harmadnapon* – a láger történelmi valósága – jézusi kontextusban, *Senkiföldjén* – a sehová sem tartozás léthelyzete, *Egy KZ-láger falára – Harbach 1944, Francia fogoly, Ravernsbrücker passió*, – II. világháború, a lágerek pokla *Harmadnapon* – krisztusi téma, *Apokrif* – Istenbe kapaszkodó lírai vallomás a végső büntudat elkeseredéséről, *Négysoros* – epigramma, haikuszerű szerkezet

Nagyvárosi ikonok (1970) 1959-1970 közötti versek

- vegyes műfajú kötet: hagyományos költői stílusának megfelelő hosszúversek, pl. *Utószó*, dramatizált hosszúvers: *Kz-oratórium*, esszék pl. *Ars poetica helyett*
- költői fordulat: rövid, haiku, ill. epigrammaszerű szabadversek pl. *Passió*

Szálkák (1972) 1971-72-es időszak versei

- a Pilinszky-életmű **egységes motívikus utalásrendszert** alkot **mind világszemléletében**, mind költői eszközeiben, ez utóbbira pld: rejtjeles fogalmazásmód – a világról csak jelzéseket ad
- itt: **poétikai és szemléletbeli újszerűség** *Szálkák* hangulata: érzelmesebb, meghittebb, a hit bizonyossága megnyugvást hoz
- **Szálkák:** a keresztfa szálkái, az életünket kísérő szenvedés állandóságát jézusi kontextusba helyezi – katolikus képalkotás + hétköznapi sebesülés képe

Az eddigiekkel azonos motívumrendszer:

tradicionális Pilinszky-motívumok	Verscím	Idézet, motívumok
zárt motívumháló – a teljes életműben azonos motívumrendszer	Amiként kezdtem A hóhér szobája Mégis nehéz Fokról-fokra	lágerek, szenvedés, fenyegetettség, szorongás, halál, kiszolgáltatottság
bibliai intertextualitás, katolikus liturgia	Kérdés Felelet	éden fái térdelés
erős fogalmiság, filozófiai szóhasználat	Omega Az ember itt	születés, összeomlás az ember, szeretet
életmorzsák, zsánerképek (élet,- világvillanások, kimerevített állóképek)	Marhabélyeg Kiért, miért Címerem	küszöb füben olvasok rálapulva a palánkra

- Hartmann aforizmája: "A költészet az emberiség anyanyelve."
- 1965. *Új Ember* Pierre Emmanuel *A szó szeretete* című esszéjének magyar fordítását jelenteti meg → a költő feladata, hogy a szavakat a nyelvi káoszából kiemelje és újra eredeti értelmükben használja, ezzel helyreállítsa a lét egységét
- Szegedy-Maszák Mihály a *Szálkák* kötet újszerű beszédmódjáról: „töredékes kihallgatott magánbeszéd”
- Mallarmé: „Ce n'est pas avec des idées qu'on fait des vers, c'est avec des mots” / Nem gondolatokból, hanem a szavakból alkotjuk meg a verset.

További kötetei:

Végkifejlet (1973-74)

Kráter (1974-75) – ez utolsó két kötet stílusában a *Szálkák* kötet folytatása

A nap születése (1974) – verses mesék

Requiem – oratóriumszerű dráma (több ilyen műfajú mű)

A Szájkák c. kötet újszerű poétikai jellemzői

Poétikai jellemző	Verscím	idézet, motívum
jelentésbeli szünetek töredékesség egyedi szintaxis	<u>Elég</u> Innét odáig. Kő, fa, ház	
a klasszikus irodalmi toposzok, szimbólumok hangsúlyosabbak	<u>Baleset</u> Madarak vérzik be a mennyet szúzi hó	
természeti képpalkotás szintaktikai törés	<u>Ahogy csak</u> miként a hó hallgat a meglepett / fák alján, ahogy csupán / téli égbolt erős	
szükszavúság, nominális stílus (főnevek túlsúlya), sűrítés, kihagyás	<u>A többi kegyelem</u> A félelem s az álom / volt apám és anyám. / A folyosó meg a / kitáruuló vidék.	
mondatok, mondatrészek közötti logikai szünetek	<u>Minden lélekzetvétel</u> Minden lélekzetvétel megsebez / és leterít valahány szívverés. Különös, hogy a tenger halhatatlan.	
a verskezdet és verslezárás, (hangsúlyos) – nehezen nyitható metaforák	<u>Nincs több</u> <u>versfelütés:</u> Nincs több, nincs, mint a bűnözők szeme <u>verszárlat:</u> ők tudják elhallgatni Isten titkát / szemközti a lincselő tömeggel	
szabad képzetársítások	<u>Omega</u> A vánkos keményebb lesz, mint a szikla / és testünk szemétdombnál súlyosabb.	
a hétköznapi beszédmód szófordulatai	valójában, végezetül, ha egyszer... hol is hagytam abba? ... hát..., jó lesz, minden jó, gyakori a létige + fn vagy melléknév	

Pilinszky költészetéhez kapcsolható fogalmak:

- hermetizmus: elvonság, talányosság, enigmatikus zárttság, rejtvényyszerűség – tág teret ad az értelmezői szabadságnak
- gnóma : ahogy maga mondta: „próbaforrás”, „próbaérintés” – aforizma, szentencia, bölcsesség
- oratórium: cselekmény nélküli, drámai vonásokat hordozó énekes, zenei műfaj
- későmodernség: 1920-1970 – költői stíluskorszak a klasszikus modernséget követően (költői nyelv)
- vallomásos líra: a beszélő én kitárulkozása – panaszszó, érzelmek megvallása, segítségkérés
- tárgyas költészet: A külvilág tárgyaival, jelenségeivel, nem pedig a költő egyéni érzelmeivel, gondolataival foglalkozó irodalmi alkotás
- színpadi jelenetezés, dialógusforma: a zsánerképszerűség és a megszólító (én-te, én-mi) beszédmód együttesen kelti ezt a hatást

Amiként kezdtem

Amiként kezdtem, végig az maradtam
Ahogy kezdtem, mindvégig azt csinálom.
Mint a fegyenc, ki visszatérve
falujába, továbbra is csak hallgat,
szótlatlanul ül pohár bora előtt.

• sután egyszerű	• ars poetica – az életmű
• hétköznapi szófordulatok	• egyneműségét, egyszerűségét
• köznyelvi szavak	• hirdeti
• E/1-es költői én	• Pilinszky-motívum: fegyenc
• szóképek, alakzatok: ismétlés, hasonlat	• bibliai toposz és zsánerkép egyben: ül bora előtt

a tételhez felhasznált források:

- Hegedűs Géza (1992) *A magyar irodalom arcképcsarnoka. II. Pilinszky János* (1921-1981), Budapest, Trezor, p. 863-865.
- Béládi Miklós: *A megtalált bizonyosság – Pilinszky János Szájkák c. kötetéről*. in. www. arcanum.com Elérhető: <https://bit.ly/3mJEa55> Letöltés ideje: 2021. 12. 31.
- www. nkp.hu
- Fülöp László (1977) *Pilinszky János / Kortársaink* sorozat, Budapest, Akadémiai
- Kuklay Antal (1995) *A kráter peremén*, Sárospatak, RK Egyházi Gyűjtemény

Kőfal és ünnepély

A késszurás mozdulata, s a kéz boldogtalan stációi után?

A félbeszakadt dallamok,
a csapzott ünnepélyek és
az összekuszált csillár fényeinek túl?

A fal előtt? A fal után?

Mi történik, mi is történik
minden tettünk boldogtalan
és irtoztató ideje alatt?

Hommage à Robert Wilson

Robert Wilson:
amerikai színházi
rendező, P. Párizsban
találkozik
Le regard du sourd /
A néma pillantása c.
rendezésével –
akrobatika,
pantomim, néma
mozdulatok

kőfal: zsidó siratófal – Isten állandó jelenléte + a szenvedés tudata ; fal toposz – ami elválaszt és véd ; itt: a hétköznapi cselekvést és a művészetet elválasztó sáv
ünnepély: örömtoposz ; itt: lélektelen „bulizás” ↔ katarzisz
késszurás (bűn), stáció (bűnhődés) – nincs ige, az életesemények történés és nem cselekvés jellegűek
agrammatikusság: látszólagos kérdések – kérdőjellel ellátott határozói szerkezetek – melléknévvél vagy melléknévi igenévvél álló főnevek: nominális stílus
utolsó kérdés: dadogás – újramondás, de itt már van kérdőszó, ige, ismétli a boldogtalan szót: hiánytalan a mondat ; Hétköznapi cselekvéseink mögött, azokkal párhuzamosan – a lélek valóságának jelene – nincs válasz: misztikum

Pilinszky János: Milyen felemás

Milyen felemás érzések közt élünk,
milyen sokféle vonzások között,
pedig zuhanunk, mint a kő
egyenesen és egyértelműen.

Hányféle szégyen és képzelt
dicsőség
hálójában evickélünk, pedig
napra kellene teregetnünk
mindazt, mi rejtenei való.

Milyen
megkésve értjük meg, hogy a
szemek homálya pontosabb lehet
a lámpafénynél, és milyen
későn látjuk meg a világ
örökös térdre roskadását.

alapalakzat:

anafora – milyen
ellentét – szégyen
↔ dicsőség
napra ↔ rejteneivaló
szóképek:
hasonlat – mint a kő
metafora – szégyen
és dicsőség hálója
egytagú metaforák:
zuhanunk – igei m.
(halál), szemek
homálya, lámpafény,
térdre roskadás
logikus szerkezet:
teljes mondatok,
kötőszavak, fogalmi
tisztaság,
megszerkesztettség

Beszédhelyzet: T/1 – általánosító megfogalmazás: élünk, értjük meg : hétköznapi szóhasználat (felemás, evickélünk)
Metafizika helyett hétköznapi életbölcsesség: értjük meg – elvont fogalmak, de inkább az erkölcshez, lélektanhoz köthető (érzések, vonzások, szégyen, dicsőség)
a szöveg logikája: 1-2. versszak – párhuzamos szerkezet (kérdés, pedig a mondatok közepén, állítás, cáfolat), két erkölcsi mondanivaló → 1. halálunk biztos tudata ellenére a szenvedélyeink irányítanak minket 2. hatalmi és kommunikációs játszmákban élünk, pedig tisztán is állhatnánk egymás előtt háló: kiszolgáltatottság
3. versszak – enigmatikusság, rejtjeles üzenet, ugyanakkor az „értjük meg” ige használata → három egytagú metafora szemek homálya – játszmák nélkül tekintünk egymásra, még akkor is, ha nem látjuk világosan egymást
lámpafény – otthonosan mozgunk játszmáinkban, de nem építünk velük tiszta emberi kapcsolatokat
térdre roskadás: a szenvedés és a segélykérés mozdulata